

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Черниша Віталія Івановича

**«Синантропізація рослинності приміських лісів Центрально-
Придніпровської височинної області»,**

подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності
205 Лісове господарство галузі знань 20 Аграрні науки та продовольство

Аналіз дисертаційної роботи В. І. Черниша «Синантропізація рослинності приміських лісів Центрально-Придніпровської височинної області» дає підстави сформулювати такі узагальнені висновки щодо актуальності, ступеня обґрунтованості основних наукових положень, наукової новизни, достовірності висновків, рекомендацій, практичного значення, а також загальної оцінки роботи.

Актуальність теми досліджень. Чи не найвиразнішими прикладами природних екосистем за сучасних умов антропогенного пресингу на навколишнє середовище є лісові фітоценози. І все ж згубна дія господарської діяльності людини досягнув і лісових формацій, зокрема приміських лісів, що знаходяться безпосередньо біля найбільших осередків антропогенного впливу. Серед властивих наслідків такого впливу слід відзначити одержання переваги для росту і розвитку видами рослин, які в природних умовах не мали суттєвого поширення, тобто йдеться про синантропізацію флори та рослинності.

Актуальність дисертації посилюється тим, що в наш час в умовах Центрально-Придніпровської височинної області синантропізація рослинності приміських лісів тісно пов'язана з появою інвазійних видів, що виразно пригнічують аборигенні рослини. Інвазійним видам притаманне посилене розмноження, наслідком чого є істотне збіднення біологічного різноманіття лісових ценозів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане відповідно до тематики досліджень кафедри лісового господарства Уманського національного університету «Збалансоване використання, прогноз і управління природним та ресурсним потенціалом агроєкосистем України» (номер державної реєстрації 0121U112521), підрозділ «Вивчення еколого-біологічних особливостей аборигенних та інтродукованих деревних, кущових і трав'яних рослин у Правобережному Лісостепу України та використання їх у культурі».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій та їх достовірність. Автор дисертації провів усебічний ретельний аналіз літературних джерел за темою дослідження, обґрунтовано визначив мету й завдання дисертаційної роботи, що передбачають здійснення аналізу видового складу приміських лісів Центрально-Придніпровської височинної області з особливим наголосом на ключові ділянки дослідження – Білогірківський ліс і Шполянське лісництво, а також вивчення структури рослинності приміських лісів досліджуваного регіону.

Наукові положення, висновки та рекомендації виробництву, викладені дисертантом, підтверджуються значною кількістю матеріалу, зібраного під час польових досліджень, та наступної його обробки й узагальнення за допомогою широкого спектру методів, що становить закономірний результат їх комплексного дослідження в умовах Центрально-Придніпровської області.

Наукова новизна. До положень дисертаційної роботи, що мають ознаки наукової новизни отриманих результатів, слід відзначити розроблені дисертантом деякі нові підходи й практичні пропозиції щодо боротьби з фітоінвазіями у приміських лісах Центрально-Придніпровській височинної області. Дисертаційна робота сприяє кращому розумінню закономірностей формування видового складу фітоценозів приміських лісів на вказаній вище території.

Практичне значення результатів. Практичне значення характеризуваної дисертації зумовлене наявними в ній практичними рекомендаціями щодо визначення шляхів зменшення негативних наслідків фітоінвазій у приміських лісах Центрально-Придніпровської височинної області. Результати досліджень взяті до впровадження Навчально-виробничим відділом «Білогрудівський ліс» (акт впровадження від «27» листопада 2023 р. – додаток Б2), а також філією «Звенигородське лісове господарство» (акт впровадження від «27» листопада 2023 р. – додаток Б3).

Отримані результати та висновки знайшли відображення в освітньому процесі Уманського національного університету, зокрема під час викладання дисциплін «Антропогенний вплив на рослинний світ», «Лісівництво», «Лісові культури», «Лісові розсадники» (акт впровадження від «03» листопада 2023 р. – додаток Б1).

Апробація результатів дисертації. Результати досліджень було висвітлено та обговорено на засіданнях кафедри лісового господарства Уманського національного університету садівництва (2019–2023 рр.). Результати досліджень були оприлюднені на VII Міжвишівській науково-практичній Інтернет-конференції, присвяченій 10-річчю створення кафедри екології та безпеки життєдіяльності УНУС (м. Умань – 20 жовтня 2018 р.), м. Умань (Україна); Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективи розвитку лісового та садово-паркового господарства» (м. Умань, 3-4 жовтня 2019 р.), м. Умань (Україна); Міжнародній науково-практичній конференції «Відтворення лісів та лісова меліорація в Україні: витоки, сучасний стан, виклики сьогодення та перспективи в умовах антропоцену» (м. Київ, 6-8 листопада 2019 р.), XXII Всеукраїнській науковій конференції молодих учених «Актуальні проблеми природних і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених» (м. Черкаси, 23-24 квітня 2020 р.), м. Черкаси, Україна; Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «Геодезія, картографія, землеустрій,

кадастр: наукові дослідження та практичні вишукування» (м. Умань, 27 квітня 2020 р.), м. Умань, Україна; Всеукраїнській науково-практичній конференції «Перспективи розвитку лісового та садово-паркового господарства» (м. Умань, 20-21 жовтня 2020 р.), м. Умань, Україна; Міжнародній науково-практичній конференції «Технічні та економічні рішення з протидії глобальним викликам» (м. Кременчук – м. Одеса, 17-20 вересня 2020 р.), м. Одеса, Україна; Науково-практичній Інтернет-конференції «Перспективи розвитку садово-паркового господарства» (м. Умань, 25 листопада 2020 р.); Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «Садово-паркове господарство як основа зеленого міста» (м. Умань, 22 квітня 2021 р.); Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «Перспективи розвитку лісового та садово-паркового господарства» (м. Умань, 25 листопада 2021 р.); Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Традиційні та інноваційні напрямки досліджень у геодезії, землеустрої та кадастрі» (м. Умань, 27 квітня 2022 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Перспективи розвитку лісового господарства» (м. Умань, 17 травня 2022 р.); Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «Перспективи розвитку лісового та садово-паркового господарства» (м. Умань, 25 листопада 2022 р.).

Публікації результатів досліджень. За матеріалами дисертаційної роботи було опубліковано 24 наукові праці, у тому числі: одна стаття у виданні, яке включене до міжнародної наукометричної бази Web of Science; чотири статті у наукових фахових виданнях України; дві статті у закордонних періодичних наукових виданнях; сім праць апробаційного характеру, зокрема тезах доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій, виданих за кордоном, та 10 тезах доповідей на всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертацію викладено на 271 сторінці комп'ютерного тексту, з яких основний

текст становить 173 сторінки. Дисертація складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, рекомендацій виробництву, списку використаних джерел із 167 найменувань, у тому числі 47 – латиницею, та додатків на 82 сторінках.

Результати дисертаційного дослідження викладені послідовно. Досліджено видовий склад, систематичну, біоморфологічну та екологічну структуру флори приміських лісів Центрально-Придніпровської височинної області. На основі отриманих результатів дослідження розроблено пропозиції щодо зменшення негативного впливу фітоінвазій, сформульовано висновки та рекомендації виробництву. Опубліковані праці повністю розкривають основний зміст дисертації. Робота написана діловою українською мовою із дотриманням наукового стилю викладу матеріалу та оформлена відповідно до вимог наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами).

Зміст дисертації. В анотації українською та англійською мовами викладено основні наукові положення дисертації та перелік публікацій за темою досліджень (одна стаття у виданні, включеному до міжнародної наукометричної бази Web of Science; чотири статті у наукових фахових виданнях України; дві статті у закордонних періодичних наукових виданнях; сім праць апробаційного характеру, зокрема тези доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій, виданих за кордоном, та 10 тез доповідей на всеукраїнських науково-практичних конференціях).

У **вступі** автором обґрунтовано актуальність теми роботи, сформульовано мету й завдання, схарактеризовано об'єкт і предмет досліджень, наведено використані в роботі загальнонаукові та спеціальні методи, відображено наукову новизну та практичну цінність обраного напрямку досліджень.

У **розділі 1** «Теоретичні та методичні основи конструктивно-географічних і екологічних досліджень проблеми синантропізації флори та рослинності» окреслено сутність феномену синантропізації як одержання кращих умов для

росту й розвитку одними рослинами перед іншими внаслідок антропогенного впливу. Акцентовано на ролі синантропної рослинності у функціонуванні антропогенного ландшафту. Зауважено, що флороценотип синантропної рослинності включає три ценоелементи – сегетальний, рудеральний і урбанізований. Наголошено на міждисциплінарному змісті питання синантропізації лісової рослинності, яка перебуває на межі кількох фундаментальних і прикладних природничих наук.

У розділі 2 «Програма, об’єкти, методологія та методика досліджень» детальніше окреслено завдання дисертаційного дослідження, схарактеризовано досліджувані об’єкти, зазначено методологічні засади теоретичної та практичної складових дослідження, висвітлено методику дослідження процесів синантропізації лісової рослинності згідно з усталеними в лісівництві дослідницькими засадами.

У розділі 3 «Центрально-Придніпровська височинна область як реальний просторовий об’єкт конструктивно-географічного й лісівничого дослідження» схарактеризовано найсуттєвіші риси природних умов Центрально-Придніпровської височинної області.

У розділі 4 «Характеристика приміських лісів Центрально-Придніпровської височинної області в контексті процесів синантропізації» проаналізовано видовий склад флори приміських лісів у межах ключових ділянок – Білогрудівського лісу та Шполянського лісництва.

У розділі 5 «Структурний аналіз флори та синантропо-флористична диференціація Центрально-Придніпровської височинної області» – висвітлено результати систематичного, біоморфологічного та екологічного аналізу видового складу флори приміських лісів, у якому переважають Айстрові (Asteraceae). За біоморфологічною ознакою абсолютно переважають багаторічні рослини. Серед екологічних груп рослин (за К. Раункієром) перевага належить фанерофітам.

За основними рисами видового складу інвазійної флори, що є одним із

чинників синантропізації рослинності приміських лісів, виділено два синантропо-флористичні райони.

Висновки є логічним підсумком дисертаційної роботи, вони впливають з аналізу результатів досліджень, відповідають поставленим у «Вступі» завданням. Рекомендації виробництву обґрунтовані як теоретично, так і практично.

Особистий внесок здобувача та дотримання принципів академічної доброчесності. Дисертаційна робота є самостійно написаною кваліфікаційною науковою працею з науково обґрунтованими висновками та рекомендаціями, представленими автором для публічного захисту. Особистий внесок здобувача полягає в узагальненні змісту літературних джерел, плануванні та проведенні польових досліджень, узагальненні польового матеріалу, формулюванні основних положень, висновків і рекомендацій виробництву. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У дисертації відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або слів без оформлення належного цитування. Отже, в дисертаційному дослідженні Черниша Віталія Івановича відсутні порушення академічної доброчесності.

Дискусійні положення, зауваження та пропозиції. Оцінюючи загалом позитивно дисертаційну роботу В. І. Черниша, слід відзначити окремі недоліки та дискусійні моменти в роботі:

1. У «Вступі» варто було б виразніше окреслити методологічну основу дослідження, зокрема схарактеризувати значення законів діалектики й системного підходу.

2. У дисертації слід було б висвітлити погляди класиків геоботанічної та лісівничої науки – Г. М. Висоцького, А. М. Гродзинського, П. С. Погребняка та ін. – на суть проблеми синантропізації лісової рослинності.

3. У теоретичній частині роботи варто було б чіткіше розрізнити зміст

понять «синантропізація», «адвентизація» та «фітоінвазії».

4. В огляді кліматичних особливостей досліджуваної території варто було б наголосити на сприятливості умов для проникнення характеризованих дисертантом інвазійних видів.

5. Варто було б обрати ключовою ділянкою дослідження також один із лісових масивів на сході Центрально-Придніпровської височинної області (поблизу Черкас чи Сміли).

6. Доцільно було б обґрунтувати вибір лісових кварталів для поглибленого вивчення синантропізації рослинності приміських лісів у межах Білогрудівського лісу та Шполянського лісництва.

7. Варто було б приділити більше уваги причинам формування відмінностей у природній лісовій рослинності в різних частинах Центрально-Придніпровської височинної області.

8. Схема синантропо-флористичної диференціації Центрально-Придніпровської височинної області виглядає надто поверхневою та недоопрацьованою; ймовірно, було б варто, крім синантропо-флористичних районів, виділити також підрайони, що було б можливо за наявності більшої кількості ключових ділянок.

9. Варто було б приділити більше уваги напрацюванню рекомендацій щодо боротьби з фітоінвазіями та негативними наслідками синантропізації рослинності приміських лісів Центрально-Придніпровської височинної області.

Зазначені зауваження і побажання є дискусійними й не применшують наукової та практичної цінності роботи. Переконалий, що висловленні побажання сприятимуть подальшому науковому росту й професійному вдосконаленню автора.

Загальний висновок про роботу. Дисертаційна робота Черниша Віталія Івановича на тему: «Синантропізація рослинності приміських лісів Центрально-Придніпровської височинної області» є завершеною науковою працею, що виконана на актуальну тему, має теоретичну та практичну значимість, у якій

одержані нові наукові результати, що у сукупності вирішують важливе науково-практичне завдання боротьби з фітоінвазіями у приміських лісах Центрально-Придніпровській височинної області. Робота виконана та оформлена відповідно до вимог наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), та вимог «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. (зі змінами), а її автор, Черниш Віталій Іванович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 205 Лісове господарство галузі знань 20 Аграрні науки та продовольство.

Офіційний опонент:

доктор сільськогосподарських наук, професор,
головний науковий співробітник лабораторії селекції
і технологій вирощування біоенергетичних культур
Інституту біоенергетичних культур
і цукрових буряків НААН України

Ярослав ФУЧИЛО